

Ljubljana, 10. 2. 2022

Sporočilo za javnost

Ali prodajni avtomati ostajajo neizkoriščen potencial za spreminjanje prehranskih navad?

Fakultete in zdravstvene inštitucije so zgled ponudbe hrane v prodajnih avtomatih, ki naj bi bila bolj prijazna zdravju uporabnikov (zaposleni, študentje, bolniki, obiskovalci in drugi). A žal prodajni avtomati predstavljajo še neizkoriščen potencial za spreminjanje prehranskih navad prebivalcev. Zato je Društvo za zdravje srca in ožilja Slovenije v imenu organizacij vključenih v projekt Zveze potrošnikov Slovenije »MOJA IZBIRA = VEŠ, KAJ JEŠ IZBIRA«, **vsem zdravstvenim ustanovam in fakultetam v Sloveniji, septembra lani poslali pobudo, da naj postane spoštovanje [Priporočil za polnjenje prodajnih avtomatov s hrano del razpisnih pogojev](#) vstopni pogoj za ponudnike prodajnih avtomatov in nameščanje le teh v njihovi ustanovi.**

mag. Nataša Jan, univ. dipl. biol., direktorica Društva za zdravje srca in ožilja Slovenije je predstavila izkušnje Društva za zdravje srca in ožilja Slovenije. Društvo je že pred skoraj 30 leti pričelo spodbujati slovensko živilsko industrijo k proizvodnji ustreznih izdelkov, ki varujejo zdravje, zdravje srca in ožilja (živila manj maščobe, nasičenih maščobnih kislin, soli, sladkorja, nižja energijska vrednost, veliko prehranskih vlaknin) in spreminjati prehranjevalne navade ljudi v smeri ohranjanja zdravja. Tako so varovalna živila s stiliziranim znakom srčka, pod katerim je bil do leta 2010 tudi napis VARUJE ZDRAVJE, doživela odličen sprejem s strani proizvajalcev živilskih izdelkov. Varovalna živila so takrat doživela pravi razcvet, postala so vodnik potrošnikom, pri nakupu živil v trgovinah, med ljudmi je postal znak prepoznan, vedeli so za njegov pomen. Neustrezen način prehranjevanja je namreč eden od bistvenih dejavnikov tveganja za nastanek prekomerne telesne teže in debelosti, srčno-žilnih bolezni in drugih kroničnih nenalezljivih bolezni. Pred dvema letoma se je društvo pridružilo Zvezi potrošnikov Slovenije v projektu MOJA IZBIRA = VEŠ, KAJ JEŠ IZBIRA, ki obravnava ponudbo hrane v prodajnih avtomatih v zdravstvenih inštitucijah in na fakultetah. Te bi morale biti vzor za nudenje zdravih izbir hrane ne le zaposlenim v teh ustanovah, ki ta vir mnogokrat izkoristijo za vmesne prigrizke, nekateri celo za obroke, ampak tudi bolnikom, obiskovalcem zdravstvenih inštitucij in študentom na fakultetah. Predvsem zaposleni in študentje preživijo večino kar tretjino dneva v teh inštitucijah in so zanje živila iz prodajnih avtomatov edina izbira ali vsaj pretežna izbira. Odličen projekt Zveze potrošnikov je že pokazal mnoge rezultate, ponudba v prodajnih avtomatih pa kljub temu ostaja še neizkoriščen potencial za spreminjanje prehranskih navad. Vendar se kažejo prve znanilke sprememb tudi tega. Ljudje si želimo zdravih izbir, to so lahko okusna živila, ki so energijsko lažja, polna vitaminov in mineralov, zdravih maščob, s čim manjšim deležem enostavnih ogljikovih hidratov. Počasi bodo osvojila uporabnike prodajnih avtomatov za hrano, če bodo le imeli možnost zdravih izbir v njih.

Anja Bolha, mag. inž. preh., Zveza potrošnikov Slovenije: Namen Priporočil za polnjenje prodajnih avtomatov je podati jasne usmeritve glede primerne ponudbe živil v prodajnih avtomatih na fakultetah ter v zdravstvenih in socialno varstvenih ustanovah, ki se lahko

preselijo tudi na ponudbo v prodajnih avtomatih na drugih lokacijah. Priporočila postavljajo merila za vključitev/izključitev izdelkov znotraj različnih kategorij živil na podlagi prehranskega profila, energijske gostote in mase. Kjer je, glede na trenutno ponudbo na trgu to potrebno, je izbira omejena z najvišjimi dovoljenimi vsebnostmi maščobe, nasičenih maščobnih kislin, sladkorja, dodanega sladkorja in soli. Priporočila opredeljujejo 80 odstotkov ponudbe prodajnega avtomata, med tem ko preostalih 20 odstotkov ponudbe lahko predstavlja manevrski prostor za dodatne točke v razpisnih pogojih. Priporočila Priporočila najdete na tej spletni strani:

https://veskajies.si/images/stories/Avtomati/Priporocila-za-polnjenje-prodajnih-avtomatov_september2020.pdf

Jasmina Bevc Bahar, Zveza potrošnikov Slovenije: Prodajni avtomati predstavljajo še neizkoriščen potencial za spreminjanje prehranskih navad prebivalcev k bolj zdravim izbiram. Zdrava izbira v prodajnih avtomatih ni samoumevna, a pestra in privlačna ponudba ima pri tem pomembno vlogo. Zato je nesprejemljivo, da še danes v številnih prodajnih avtomatih, celo v zdravstvenih domovih in bolnišnicah, ki naj bi predstavljale zgled na področju ohranjanja javnega zdravja, prevladujejo prigrizki in pijače z nizko hranilno vrednostjo ter visoko energijsko vrednostjo, vsebnostjo maščob, soli in sladkorja. Na Zvezi potrošnikov Slovenije upamo, da bo postopoma vedno več inštitucij med razpisne pogoje za ponudnike kot enega izmed pogojev umestilo Priporočila za polnjenje prodajnih avtomatov. Ponudniki Priporočila poznajo in imajo na razpolago ponudbo, ki bi tem Priporočilom lahko zadostila.

Ljubislava Škibin, dr. med., spec. med. dela, prom. in športa, direktorica in strokovni vodja Zdravstvenega doma Sežana je povedala naslednje: »V našem zdravstvenem domu imamo 2 avtomata napitkov in drugih živil v čakalnici v pritličju že od leta 2005, ko smo tudi podpisali prvo pogodbo s ponudnikom Avtomatik Servis. Zadnjih 10 ali tudi že nekaj let več aktivno sodelujemo z njimi glede izbire čim bolj zdravih produktov v njihovi ponudbi. S tem namenom se letno vsaj 2x vključuje v ponudbo glavna sestra s svojimi predlogi in kontrolami ponujenih izdelkov. Cilj je bil in bo tudi v bodoče, ponudbo v avtomatih, ki se je poslužujejo tako uporabniki zdravstvenih storitev kot tudi zaposleni, čim bolj približati načelom zdravega prehranjevanja. Vsekakor tako v smislu zniževanja zauživanja prevelikih količin sladkorja, soli, maščob kot tudi v smislu zagotavljanja več nujno potrebnih vitaminov, mineralov in vlaknin. In vsekakor tudi z namenom uživanja več zdravih tekočin z manj sladkorja in nezdravih dodatkov. Naš cilj, ki ga z veliko posluha zasleduje tudi naš ponudnik, je tudi ponuditi čim več naših domačih, priznanih zdravih slovenskih produktov, tako napitkov kot tudi ostalih živil. Tu menimo, da obstajajo še rezerve. Ocenjujemo, da smo dosegli naš cilj že v več kot 50% ponudbe, želimo pa si seveda še več, kar bomo vsekakor opredelili tudi v našem poslovnem sodelovanju za naprej.«

prof. dr. Matjaž Vogrin, dr.med., strokovni direktor UKC Maribor je podal izjavo, da bodo na UKC Maribor v razpisne pogoje vključili Priporočila za polnjenje prodajnih avtomatov, ki so bila izdana po izvedenem projektu: »Moja izbira = Veš kaj ješ izbira!« zagotavljanje zdrave izbire na avtomatih«, sofinanciranem s strani Ministrstva za zdravje, saj želijo kot največja zdravstvena ustanova v SV Sloveniji doprinesti k realizaciji cilja Nacionalnega programa o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015-2025, ki med drugim stremi k povečanju ponudbe prehransko ustrežnejših živilskih izdelkov v prodajnih avtomatih.

V UKC Maribor so že sredi priprave razpisne dokumentacije s katero želimo v prodajnih avtomatih povečati delež prehransko ustrežnejših živilskih izdelkih. Pričakujejo, da bodo v

najkrajšem možnem času s postopki zaključili ter zaposlenim, pacientom in obiskovalcem ponudili možnost izbire živil primernejše prehranske vrednosti. Morda bodo akcije kot je današnja, prispevale k večji ozaveščenosti in prepoznavi o nujnosti vpeljave sprememb tudi pri tistih ustanovah, ki do sedaj še niso pristopile k realizaciji cilja Nacionalnega programa o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015-2025. Vsi deležniki, ki izvajajo zdravstvene, izobraževalne storitve, pa tudi drugi, bi morali stremeti k varovanju in krepitvi zdravja ter posledično boljši kakovosti življenja. UKC Maribor je osrednja zdravstvena ustanova in eden izmed dveh terciarnih kliničnih centrov in je nujno, da z lastnim vzgledom poskuša k podobnim ukrepom pritegniti tudi ostale ustanove.

Trenutna ponudba v prodajnih avtomatih je odraz prehranjevalnih navad našega okolja, pomeni hitro in včasih tudi edino možnost prehranjevanja na delovnem mestu. Načrtovanju prehrane že v domačem okolju posvečamo premalo pozornosti in ob pomanjkanju časa prepogosto posegamo po hitrih, cenovno ugodnih in udobnih rešitvah, kar prodajni avtomati nedvomno nudijo in predstavljajo. Ker si želimo doprinesti k ohranjanju zdravja vseh, tako zaposlenih, pacientov kot obiskovalcev in smo potrebo po spremembi tudi zaznali, smo se odločili, da vsem kupcem prodajnih avtomatov, ponudimo možnost izbire živil z ustrežnejšo prehransko sestavo in tako vsaj malo vplivamo na preoblikovanje prehranjevalnih navad.

dr. Blanka Vombergar, Izobraževalni center Piramida Maribor, Višja strokovna šola za živilstvo in prehrano ter vodja projekta zdrave prehrane na Društvu za zdravje srca in ožilja za Maribor in Podravje: Slovenija namenja **šolski prehrani** otrok posebno skrb. Šolsko prehrano ureja **Zakon o šolski prehrani** ZŠP (2010), ki se uporablja za osnovne in srednje šole, ne pa tudi za udeležence izobraževanja odraslih. Določbe v zvezi s smernicami za prehranjevanje opredeljene v 2. členu zakona se smiselno uporabljajo tudi v vrtcih, dijaških domovih ter v Centrih šolskih in obšolskih dejavnosti. Vzgojno-izobraževalni zavodi v svojih prostorih in na površinah, ki sodijo v šolski prostor **ne smejo imeti nameščenih prodajnih avtomatov** za distribucijo hrane in pijače (8. tč. 4. člena ZŠP). Prepoved nameščanja prodajnih avtomatov s hrano in pijačami je leta 2010, ko je bil zakon sprejet, naletela na nekaj burnih odzivov tako s strani šol kot s strani staršev. V letu 2012 je preživela še ustavno presojo. Prodajnih avtomatov s hrano in pijačami torej v OŠ in SŠ ni.

Pregled **politik šolske prehrane v EU** kaže prizadevanja Evropske komisije k zmanjšanju debelosti otrok. Prvi geografski pregled med članicami (28 članic + Švica + Norveška) je bil v EU narejen v letu 2014. Približno polovica držav EU omejuje uporabo prodajnih avtomatov v šolah, prepoved uporabe imajo poleg Slovenije tudi Francija, Grčija in Litva.

Zakonodaje v zvezi s prodajnimi avtomati na fakultetah in v študentskih domovih v Sloveniji ni, imamo pa priporočila za zagotavljanje zdravih izbir v avtomatih s hrano in pijačami.

Kako v prihodnosti?

Možnosti za prenovu ponudbe v prodajnih avtomatih so na fakultetah, v zdravstvu in socialnih ustanovah. Ciljna skupina so predvsem **»vsakodnevni nakupovalci«** (študenti, zaposleni). To je skupina porabnikov, ki bi jo želeli opomniti ali osvestiti, da je pomembna **»naša odločitev in naša zbira«**. Med študenti in zaposlenimi je vedno več tudi takih, ki **razumejo pomen zdravega prehranjevanja in iščejo zdrave izbire tudi v prodajnih avtomatih**. Zato je pomembno, da **odločevalci o ponudbi hrane v avtomatih** na fakultetah in v zdravstvenih ustanovah od ponudnikov dobijo nove »zdrave« in kakovostne ponudbe.

Ponudniki se hitro prilagajajo povpraševanju. Ob upoštevanju smernic za zdrave izbire se lahko vnese prijaznejšo ponudbo v prodajne avtomate s hrano, s katero bodo zadovoljni osveščeni in neosveščeni kupci. Vedno bolj mlade zanima tudi etika v prehrani (jesti in izbirati lokalno hrano, z zavestjo, da je bilo nekaj proizvedeno prijazno do ljudi, živali, ali

okolja; itd.). V ponudbi bodo zagotovo lahko tudi živila z različnimi znaki ali oznakami (npr. ZA SRCE, z manj soli, brez ali z manj sladkorja, brez laktoze). Taki prodajni avtomati bi lahko bili tudi posebej označeni, s privlačno zunanjo podobo, ki bi nakupovalce nagovarjala in hkrati izobraževala.

Kontakti:

mag. Nataša Jan, univ.dipl.biol.: drustvo-zasrce@siol.net, 01/234 75 51

Anja Bolha, mag. inž. preh. in Jasmina Bevc Bahar: jasmina.bevc@zps.si, 041/387 769

Ljubislava Škibin, dr.med., spec.med.dela, prom.in športa: ljubislava.skibin@zd-sezana.si, 041/685 353

prof. dr. Matjaž Vogrin, dr.med.: matjaz.vogrin@ukc-mb.si, 02/321 25 06

dr. Blanka Vombergar, univ.dipl.ing.živil.tehn.: blanka.vombergar@gmail.com, 040/ 972 598

Pobuda je del projekta Zveze potrošnikov Slovenije, Univerze v Mariboru - Fakulteta za zdravstvene vede in Društva za zdravje srca in ožilja: MOJA IZBIRA=VEŠ, KAJ JEŠ IZBIRA, sofinanciranega s strani Ministrstva za Zdravje RS v okviru programov na področju prehrane in telesne dejavnosti za zdravje do leta 2022. www.zasrce.si, www.zps.si, www.fzv.um.si